

ANDRZEJ REGLIŃSKI¹

Archiwum Państwowe w Gdańsku, Oddział w Gdyni

*Źródła do dziejów Łęborka w zasobie Archiwum Państwowego
w Gdańsku – część I*

Łębork założony został przez Zakon Krzyżacki, kiedy to w styczniu 1341 r. wielki mistrz Dytrych von Altenburg wystawił przywilej lokacji miasta na prawie chełmińskim. Z biegiem czasu pojawił się tutaj urzędnik krzyżacki, najpierw prokurator, a następnie wójt, dla którego wzniesiono mały zamek. Administracyjnie wójtostwo łęborskie podlegało komturowi gdańskiemu. W 1357 r. po raz pierwszy wzmiankowany jest burmistrz łęborski, funkcjonowały też rada i ława miejska. Miasto aktywnie działało w Związku Pruskim, w 1466 r. w wyniku wojny trzynastoletniej oraz wcześniejszego układu księcia słupskiego Eryka II Pomorskiego z królem Kazimierzem Jagiellończykiem z 1454 r. Łębork (i cała ziemia łęborsko-bytowska) weszły w skład księstwa słupskiego, a układ Zygmunta I Starego z książętami pomorskimi z 1526 r. potwierdził ich posiadanie Łęborka i Bytowa jako lenna Królestwa Polskiego. Po śmierci Bogusława XIV w 1637 r. i wygaśnięciu pomorskiej dynastii Gryfitów ziemia łęborsko-bytowska na krótko powróciła do Polski, a w 1657 r. na mocy układów welawsko-bydgoskich z elektorem brandenburskim, starostwa łęborskie i bytowskie dostały się z kolei pod władzę Brandenburgii i dynastii Hohenzollernów w charakterze wieczystego lenna elektorów brandenburskich jako dziedziców Pomorza Zachodniego. Po I rozbiorze z 1772 r. Łębork stał się częścią pruskiej prowincji Pomorze, a po reorganizacji administracji państwa pruskiego w 1815 r. miasto w 1816 r. weszło w skład nowego okręgu – rejencji w Koszalinie (ta zaś była częścią prowincji Prusy Zachodnie). W tym czasie Łębork był siedzibą ważnego urzędu landratuury dla powiatu łęborsko-bytowskiego (od 1846 r. zaczął funkcjonować oddzielny powiat bytowski). Na czele powiatu stał urzędnik ziemski (Landrat), nominowany przez króla spośród kandydatów przedstawionych mu przez szlachtę. Urząd landrata miał szerokie kompe-

---

¹ Andrzej Regliński – kierownik Archiwum Państwowego w Gdańsku, Oddział w Gdyni. Zainteresowania badawcze: średniowiecze (Zakon Krzyżacki w Prusach), historia najnowsza i regionalna (powstanie, administracja i rozwój Gdyni), archiwistyka (postępowanie z dokumentacją).

tencje w zakresie nadzoru i zarządu administracją, m.in. w sprawach bezpieczeństwa, porządku publicznego, opieki społecznej, podatków, opieki społecznej, rolnictwa czy spraw wojskowych. Podlegał on kamierze i administrował także obszarami wiejskimi, za wyjątkiem domen państwowych i miast. W Lęborku znajdowały się także siedziby sejmiku powiatowego (Kreistag), Wydziału Powiatowego (Kreis-Ausschuss), powołanego w 1874 r., a także sądu. W wyniku I wojny światowej i postanowień traktatu wersalskiego z 28 czerwca 1919 r. prawie cały powiat lęborski i Lębork (oprócz Nadola) znalazły się w państwie niemieckim. Wytyczenie granicy polsko-niemieckiej w pobliżu miasta oraz odcięcie od dotychczasowych rynków zaopatrzenia w surowce i rynki zbytu spowodowało olbrzymi regres gospodarczy, czego następstwem było zamknięcie do 1933 r. wszystkich większych zakładów przemysłowych. Miasto było nadal siedzibą powiatu, tutaj znajdowały się siedziby urzędów (landratura, Kreistag). W 1945 r. Lębork jako część tzw. Ziemi Odzyskanych znalazł się w granicach Polski, a w lipcu 1945 r. powiat lęborski został włączony do województwa gdańskiego. Po reformie administracyjnej z 1975 r., kiedy to zlikwidowano powiaty i wprowadzono nowy podział na 49 województw powiat lęborski przestał istnieć, a Lębork jako gmina miejska znalazł się w województwie słupskim. Ostatnia reforma z 1999 r. przywróciła powiat lęborski, a miasto wraz powiatem stały się częścią województwa pomorskiego².

Tak w wielkim skrócie wygląda historia miasta, jak i Lęborka jako ośrodka administracyjnego, co jest o tyle istotne, że dokumentacja przechowywana w archiwach jest najczęściej zbiorem akt, wynikającym z funkcjonowania urzędów, instytucji czy podmiotów tworzonych z myślą o administrowaniu na określonym terenie. Intencją tego artykułu jest krótkie przedstawienie zespołów aktowych dotyczących Lęborka przechowywanych w Archiwum Państwowym w Gdańsku (dalej: APG), a w szczególności w zasobie Oddziału APG w Gdyni (dalej APG OG), gdzie znajduje się zdecydowana większość opisanych tutaj akt (tylko dwa zespoły są w Gdańsku)³. Tak się składa, że doku-

² O historii Lęborka: *Dzieje Lęborka*, red. J. Lindmajer, T. Machura, Poznań 1982, *Dzieje Lęborka*, red. J. Borzyszkowski, Gdańsk 2009.

³ Oddział APG w Gdyni utworzony w 1997 r. ze względu na dobre warunki lokalowe przejął do swego zasobu wiele zespołów aktowych, przechowywanych wcześniej w Gdańsku. Akta związane z Lęborkiem ze względu na zasięg terytorialny gdyńskiego Oddziału trafiły właśnie tu, przy czym zmieniły się oznaczenia i sygnatury tych zespołów. Jednocześnie w trakcie różnego rodzaju prac porządkowych i ewidencyjnych, tak jak w każdym archiwum przy tej okazji zostało wyodrębnionych wiele zespołów i akt wcześniej nie zewidencjonowanych (więcej o tym będzie w drugiej części artykułu omawiających akta wytworzone po 1945 r.).

mentacja związana z tym miastem jest stosunkowo rozproszona, a najważniejsze zbiory znajdują się w archiwach w Berlinie, Gdańsku, Gdyni, Greifswaldzie, Koszalinie, Słupsku i Szczecinie⁴. Oczywiście taka sytuacja, że dokumentacja archiwalna znajduje się w kilku miejscach nie jest niczym wyjątkowym, ale powszechnie przyjęta w archiwistyce zasada pertynencji terytorialnej mówiąca o tym, że akta wytworzone na danym terytorium do tego terenu przynależą i tam powinny być przechowywane, jak się okazuje w wielu sytuacjach nie do końca ma zastosowanie, szczególnie wtedy, gdy określone terytoria stają się częścią innych, większych czy zmienionych jednostek administracyjnych albo też wchodzi w skład innych państw. Takie zdarzenia miały miejsce w przypadku Lęborka, co w pewnym stopniu tłumaczy obecny stan rzeczy⁵. Trzeba w tym miejscu zaznaczyć, że ten krótki przegląd dotyczy wyłącznie całych zespołów związanych z Lęborkiem, bowiem jest na pewno wiele pojedynczych teczek czy dokumentów, zawierających informacje na temat tego miasta, ale znajdujących się w zespołach na pozór z nim nie związanych⁶. Niniejszy artykuł jest poświęcony dokumentacji mogącej stanowić źródła do dziejów Lęborka w zasobie APG, wytworzonych do zakończenia II wojny światowej (druga część będzie dotyczyła akt po 1945 r.). Cezura ta wydaje się oczywista ze względu na okoliczności historyczne.

Na początku omówimy dwa zespoły przechowywane w Gdańsku. Do akt najstarszych należy tu zespół *Akt cechu piekarzy w Lęborku*, zawierający przywilej piekarzy z 1608 r. (1 dokument)⁷. Drugim zespołem jest zbiór *Akt kościoła ewangelickiego św. Salwatora w Lęborku* składający się z ksiąg metrykalnych (rejestry chrztów, ślubów i zgonów

⁴ W Archiwum Krajowym w Greifswaldzie są m.in. akta miejskie Lęborka. Najważniejsze zespoły, takie jak *Akta miasta Lęborka* (APSz, sygn. 204), *Starostwo Powiatowe w Lęborku* (APSz, sygn. 105) i *Wydział Powiatowy w Lęborku* (APSz, sygn. 106) znajdują się w Szczecinie. W Koszalinie przechowywane są akta *Rejencji Koszalińskiej* (APKo, sygn. 19), natomiast akta wytworzone po 1975 r. (ze względu na przynależność Lęborka do województwa słupskiego w latach 1975–1998) trafiły z kolei do słupskiego Oddziału Archiwum Państwowego w Koszalinie.

⁵ O zasadzie pertynencji terytorialnej: H. Robótka, B. Ryszewski, A. Tomczak, *Archiwistyka*, Warszawa 1989, s. 27–29.

⁶ Z zasobu APG do najważniejszych dla dziejów Lęborka należą dokumenty *Komturstwa Gdańskiego* i *Akt Miasta Gdańska* (APG, sygn. 300) oraz *Akta Krokowskich z Krokowej* (APG, sygn. 999), na ten temat również w: B. Możejko, Średniowieczne dzieje Lęborka i ziemi lęborskiej w świetle dotychczasowych źródeł przechowywanych w *Archiwum Państwowym w Gdańsku*, „Biuletyn Historyczny Lęborskiego Bractwa Historycznego” 2003, nr 21.

⁷ APG, *Akta cechu piekarzy*, sygn. 3223. Przechowywany w Szczecinie zespół akt *Cechy Miasta Lęborka* (APSz, sygn. 259) także zawiera dokumenty tego cechu.

z lat 1831–1853 oraz dodatkowo jeszcze ślubów z lat 1919–1944) oraz testamentów z lat 1801–1803 (łącznie 3 tomy)⁸.

W APG Oddział w Gdyni przechowywane są dwa zespoły akt sądowych z Lęborka. W 1720 r. został powołany Sąd Nadworny w Koszalinie dla wschodnich powiatów Pomorza (wraz z Lęborkiem), a sądownictwo zostało poddane ścisłej kontroli państwa. Po rozbiore w 1773 r. zasadniczą moc obowiązującą nadano pruskiemu tzw. poprawionemu prawu ziemskiemu (das Verbesserte Landrecht), funkcjonującemu od 1721 r. w Prusach Wschodnich.⁹ Z tego okresu pochodzi zespół: *Królewska Izba Sądowa w Lęborku (Königliche Amtsstube Lauenburg)*, w którego skład wchodzi dwie jednostki aktowe: właśnie wspomniany wyżej poprawiony zbiór prawa krajowego króla pruskiego Fryderyka Wilhelma I (wydany w 1721 r.) oraz tom zawierający kontrakty kupna-sprzedaży oraz akta dotyczące spadków, opieki nad nieletnimi, dożywocia, sporów majątkowych, obrazy, oszustw, koncesji i nieprzestrzegania przepisów z lat 1730–1734¹⁰.

W Lęborku działał też sąd, który powstał po pierwszym rozbiore Rzeczypospolitej, kiedy to Fryderyk II zlikwidował dotychczasowy ustrój prawno-sądowy w byłym lennie oraz wprowadził prawa obowiązujące w Prusach Zachodnich tj. patent z 14 października 1773 r., a następnie utworzył Sąd Landwójtowski w Lęborku. Sąd miał siedzibę na zamku, istniał do 1804 r., kiedy został zlikwidowany, a okręg lęborsko-bytowski włączono do okręgu Sądu Nadwornego w Koszalinie. Od 1808 r. wprowadzono we wszystkich miastach sądy powszechne – królewskie, które zastąpiły sądy miejskie. Do 1823 r. funkcjonował w Lęborku Królewski Sąd Miejski (Königliche Stadtgericht), kiedy to nastąpiło rozszerzenie kompetencji sądu lęborskiego na obszar powiatu i w związku z tym jego przekształcenie w Królewski Sąd Ziemski i Miejski (Königliche Land- und Stadtgericht). W 1849 r. przeprowadzono reformę sądownictwa, polegającą na likwidacji sądownictwa patrymonialnego i powołano w Lęborku Sąd Powiatowy (Kreisgericht). Z kolei w 1879 r. na mocy ustawy Rzeszy z 27 stycznia 1877 r. sądy powszechne zostały ujednoczone, a nowa ordynacja sejmowa przekazała wymiar sprawiedliwości sądom okręgowym (Amtsgerichte) jako sądom I instancji i w miejsce dotychczasowego sądu powołano 1 października 1879 r. Sąd Okręgowy w Lęborku (Amtsgericht Lauen-

⁸ APG, *Akta kościoła ewangelickiego w Lęborku*, sygn. 1540. Kaplica św. Salwatora znajdowała się w budynku ratusza, dopiero w 1866 r. przeniesiono się do nowego kościoła św. Zbawiciela, patrz: *Dzieje Lęborka*, s. 209, 379–380.

⁹ Tamże, s. 245.

¹⁰ APG OG, *Królewska Izba Sądowa*, sygn. 144, wcześniej w APG pod sygnaturą 1881.

burg). Z niewielkimi zmianami organizacyjnymi przetrwał on do 1945 r. a sąd lęborski był obok sądów w Szczecinie, Słupsku, czy Stargardzie jednym z większych na Pomorzu¹¹.

Odzwierciedleniem działalności tego sądu oraz jego poprzedników jest zachowana dokumentacja *Sądu Obwodowego w Lęborku (Amtsgericht Lauenburg)*¹². Są to głównie akta i księgi gruntowe (Grundakten u. Grundbuches) oraz akta hipoteczne (Hypothekenakten), a do tego skorowidze i rejestry, czyli akta dotyczące prawa posiadania i użytkowania gruntów oraz nieruchomości, jak również obciążających je opłat i świadczeń z lat 1648–1964¹³. Pojęcie hipoteka występowało w omawianym okresie w dwojakim znaczeniu. W potocznym sformułowaniu obejmowało przepisy, dotyczące ustalania, przenoszenia i ograniczeń prawa własności do nieruchomości wiejskich i miejskich oraz innych praw zabezpieczanych na tych nieruchomościach. W mowie potocznej hipoteką nazywano instytucję, w której każda nieruchomość ma swoją osobną księgę wieczystą.¹⁴ Miało to związek z rozwojem hipoteki i koniecznością wprowadzenia systemu ksiąg gruntowych w celu uwiadocznienia w nich właścicieli nieruchomości, wierzytelności zabezpieczonych na tych nieruchomościach oraz obciążających je ciężarów. W państwie pruskim zaprowadzenie takich ksiąg nakazywały kolejne edykty i ordynacje hipoteczne z 1704, 1722, 1753 i 1783 r. (wcześniej funkcję tę pełniły księgi sądowe)¹⁵. Ostatecznie nowe prawo hipoteczne, oparte na systemie ksiąg gruntowych (wieczystych), ustaliła ustawa Rzeszy z 24 marca 1887 r. Każda część gruntu musiała być wpisana do ksiąg gruntowych, nie wpisana nie mogła być przedmiotem obrotu. Poza prawem własności musiała być wpisana do ksiąg służebności gruntowe, mogły być wpisane ciężary realne, prawo pierwokupu – prawa te połączone z własnością gruntu były wg prawa częścią składową gruntu. Wpisane być mogły też prawa zastawu, długi gruntowe i rentowe, dziedziczne prawa budowli¹⁶.

¹¹ *Dzieje Lęborka*, s. 184–186, 277–278; J. Drozd, *Wstęp do inwentarza zespołu Sąd Okręgowy w Lęborku*, APG OG, sygn. 145; P. Gut, *Organizacja sądownictwa w pruskiej prowincji Pomorze w latach 1808–1945*, „Szczeciński Informator Archiwalny” 1997, t. 11, s. 46–47; *Organizacja sądownictwa w pruskiej prowincji Pomorze w latach 1806/1808–1848/1849*, Szczecin 2002, s. 80, 112–113, 150–153, 160–162;

¹² APG OG, *Sąd Okręgowy w Lęborku*, sygn. 145, wcześniej APG, sygn. 1884.

¹³ J. Drozd, *Wstęp...*, s. 6.

¹⁴ J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *Historia państwa i prawa polskiego*, Warszawa 1976, s. 433.

¹⁵ J. Drozd, *Wstęp...*, s. 3.

¹⁶ J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *Historia...*, s. 612

Poszczególne pisma i dokumenty były zbierane na przestrzeni lat i zszywane w akta spraw o grubości ok. 200 kart, a po przekroczeniu tej liczby zakładano dla danej sprawy kolejny tom akt, jakkolwiek z czasem nie było to obowiązującą praktyką, bowiem zachowały się posyty prawie dwa razy grubsze. Zakres chronologiczny wychodzący poza formalne daty działania sądu (1879–1945), zamykający się w przedziale lat od 1648 do 1964 r. wynika właśnie z faktu łączenia w teczkach dokumentów dotyczących poszczególnych posesji - najwcześniejszy pochodzi właśnie z 1648 r. i dotyczy nieruchomości w Łęczycach (Lanz), a najpóźniejsze akta z 1964 r. dotyczą przejmowania przez Skarb Państwa majątków poniemieckich. W każdym razie ten zespół akt liczący w sumie 4547 j.a. jest cennym zbiorem dokumentów często wykorzystywanych w badaniach historii regionalnej czy poszukiwaniach genealogicznych bądź własnościowych¹⁷.

„Land und Hypotheken Buch” z Sądu Obwodowego w Łęborcu, sygn. 145/4444.

leżące w zakresie zadań, obowiązków państwa. Liczba dokonywanych czynności w kancelarii jednego notariusza w Łęborcu była różna, jednak zaobserwować można stały wzrost ilości spraw w miarę upływu

Na terenie objętym działaniem powstałego w 1849 r. Sądu Powiatowego w Łęborcu działalność prowadzili notariusze sporządzający akty notarialne w swoich kancelariach. Specyficzny charakter instytucji notariusza wyrażał się m.in. w uprawnieniach i kompetencjach urzędu notarialnego, zasadniczo jednoosobowego. Zadanie jego polegało na przyjmowaniu aktów wypływających z dobrej woli stron, umów, kontraktów, jednostronnych zobowiązań i deklaracji. Notariusz był mężem zaufania stawających stron, a jednocześnie urzędnikiem publicznym, gdyż spełniał czynności

¹⁷ Akta Sądu Obwodowego w Łęborcu są przechowywane także w APSz (sygn. 151) oraz w Archiwum Krajowym w Greifswaldzie.

lat. W kancelariach stosowano chronologiczny układ akt, wynikający z kolejności dokonywania wpisów i sporządzania aktów notarialnych. Opieka nad aktami jak i ich konserwacja należały do notariusza. Liczba czynności wykonywanych w kancelarii takiego urzędnika była różna (np. notariusz Wilhelm Eick załatwiał 400–500 spraw rocznie). W APG Oddział w Gdyni znajdują się:

1. Akta notariusza Theodora Heinricha Baucka w Lęborku (1853–1899)¹⁸;
2. Akta notariusza Wilhelma Adolpha Theodora Boehna w Lęborku (1848–1853)¹⁹;
3. Akta notariusza Wilhelma Eicka w Lęborku (1891–1930)²⁰;
4. Akta notariusza Ferdinanda Hansa Frankenberga w Lęborku (1859–1864)²¹;
5. Akta notariusza Ernesta Theodora Furbacha w Lęborku (1864–1874)²²;
6. Akta notariusza Herberta Gottschalka w Lęborku (1932–1935)²³;
7. Akta notariusza Franza Ludwiga Koba w Lęborku (1849–1859)²⁴;
8. Akta notariusza Helmutha Theobalda Nemitza w Lęborku (1877–1919)²⁵;
9. Akta notariusza Adolpha Wilhelma Hermanna Bruna Obucha w Lęborku (1884–1886)²⁶;
10. Akta notariusza Waltera Romeyki w Lęborku (1900–1911)²⁷;
11. Akta notariusza Alberta Ludwiga Ferdinanda Schultza w Lęborku (1856–1877)²⁸;
12. Akta notariusza Georga Gustawa Schwedera w Lęborku (1851–1858)²⁹;
13. Akta notariusza Otto Specka w Lęborku (1912–1934)³⁰;
14. Akta notariusza Erwina Willmowa w Lęborku (1934–1944)³¹;
15. Akta notariusza Bertholda Zappa w Lęborku (1940–1945)³².

¹⁸ APG OG, sygn. 159 (APG, sygn. 1889).

¹⁹ APG OG, sygn. 160 (APG, sygn. 1890).

²⁰ APG OG, sygn. 161 (APG, sygn. 1891).

²¹ APG OG, sygn. 162 (APG, sygn. 1892).

²² APG OG, sygn. 163 (APG, sygn. 1893).

²³ APG OG, sygn. 164 (APG, sygn. 1894).

²⁴ APG OG, sygn. 165 (APG, sygn. 1895).

²⁵ APG OG, sygn. 166 (APG, sygn. 1896).

²⁶ APG OG, sygn. 167 (APG, sygn. 1897).

²⁷ APG OG, sygn. 168 (APG, sygn. 1898).

²⁸ APG OG, sygn. 169 (APG, sygn. 1899).

²⁹ APG OG, sygn. 170 (APG, sygn. 1900).

³⁰ APG OG, sygn. 171 (APG, sygn. 1901).

³¹ APG OG, sygn. 172 (APG, sygn. 1902).

³² APG OG, sygn. 173 (APG, sygn. 1903).

W sumie akta notarialne z terenu powiatu lęborskiego obejmują łącznie 15 zespołów, a dokumentacja pochodzi z lat 1848–1945. Zasadniczą ich część stanowią akta notarialne w układzie chronologicznym, sporadycznie wśród akt znalazły się rejestry i spisy prowadzonych spraw.

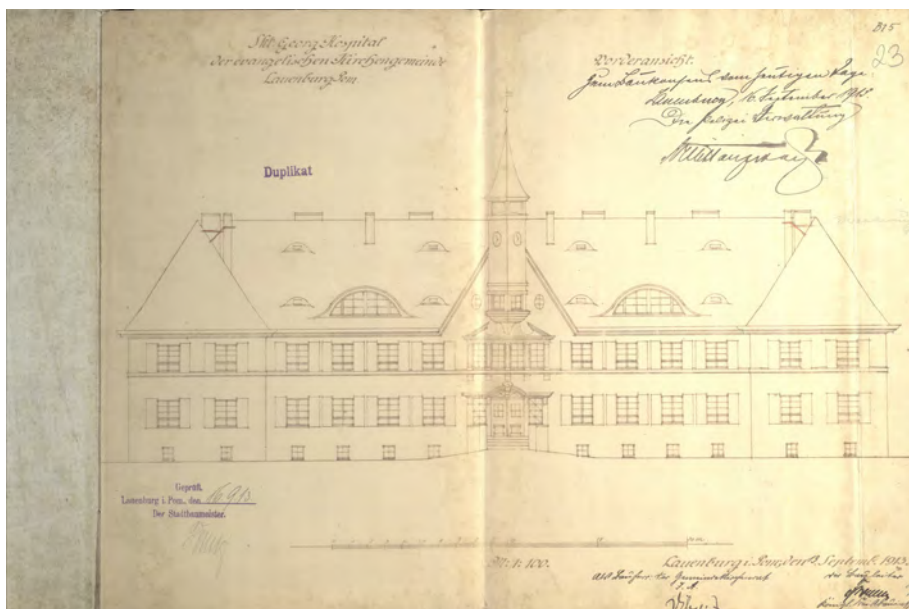
Bardzo interesujący jest zespół akt *Zarządu Policji w Lęborku (Polizeiverwaltung Lauenburg)*³³. Zespół stanowi zbiór dokumentów związanych z funkcjonowaniem Zarządu Policji Budowlanej w Lęborku w magistracie miasta. Na zawartość zespołu składa się dokumentacja techniczna dotycząca obiektów (domów mieszkalnych względnie budynków gospodarczych, spichlerzy, magazynów, garaży, stodół i urzędów przemysłowych) znajdujących się na terenie Lęborka oraz 4 podmiejskich miejscowości: Dębino (Falkenhof), Leśnice (Lischnitz), Piecewo (Sophienhof) oraz Pogorszewo (Puggerschow). W teczkach oprócz korespondencji czy dokumentów związanych z uzyskiwaniem pozwoleń na budowę czy przeprowadzenie różnego rodzaju prac czy remontów często znajdują się plany budynków, szkice elewacji czy rzuty pomieszczeń. Dokumentacja już w kancelarii policji została ułożona w układzie topograficznym z podziałem na ulice, a w ich obrębie według numeracji poszczególnych budynków, stąd też zespół tworzą akta budowlane (dokumentacja techniczna budynków) z lat 1855–1945 uszeregowane topograficznie według nazw ulic oraz numeracji poszczególnych parcel (677 teczek)³⁴.

Oddzielnym zakresem spraw związanych z administrowaniem i zarządzaniem państwa jest pobór i stanowanie podatków. Na potrzeby wymiaru podatku gruntowego i budynkowego w 1861 r. powołano w Prusach Zachodnich urzędy katastralne, które prowadziły ewidencję gruntów i budynków, przeprowadzaną na podstawie pomiarów terenu i zabudowań, zwaną katastrem. Stanowił on podstawę wymiaru podatków, a same katastry składały się z ksiąg i map sytuacyjno-wysokościowych, zwanych obrębowymi. Obejmowały one zwykle majątek ziemski lub obszar gminy. Drugim rodzajem były katastry parcel, posiadających osobny wpis w księdze wieczystej i wytyczone granice. W następnych latach wpisy korygowano w przypadku zmian właścicieli, klas ziemi, wielkości czy przeznaczenia zabudowań, przynależności administracyjnej lub wykrycia omyłek. Katastry zajmowały

³³ APG OG, sygn. 224 (APG, sygn. 1953).

³⁴ Do 1945 r. akta były przechowywane w siedzibie magistratu miasta Lęborka. Z chwilą przejścia administracji przez władze polskie, akta znalazły się w posiadaniu Milicji Obywatelskiej (zdecydowała o tym chyba nazwa urzędu – Policja Budowlana), około 1950 r. zostały przekazane do Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Lęborku, skąd w 1960 r. do Powiatowego Archiwum Państwowego w Wejherowie, a potem do APG.

Szkic elewacji szpitala św. Jerzego w Łęborku (Karlstrasse 23, obecnie ulica Stryjewskiego), sygn. 224/297.

Rysunek elewacji liceum państwowego przy Goethestrasse 20 w Łęborku (obecnie I L.O. przy ul. Dygasińskiego), sygn. 224/234.

się również wytyczaniem dróg, regulacją hipoteczną, melioracją, komasacją. Podstawowymi jednostkami były urzędy katastralne szczebla powiatowego, które jednak nie musiały pokrywać się z obszarem administracyjnym powiatu. Urzędy szczebla powiatowego podlegały Biuru Katastralnemu Rejencji. W okresie międzywojennym katastry były początkowo kontynuowane w urzędach katastralnych szczebla powiatowego. W 1933 r. uległy likwidacji, a ich funkcje przejęły urzędy skarbowe jako część swych statutowych zadań³⁵. Przykładem takiej instytucji jest *Urząd Katastralny w Lęborku (Katasteramt Lauenburg)*, którego dokumentacja stanowi zespół przechowywany w APG Oddział w Gdyni. Znajdziemy tu ewidencję gruntów i zabudowań, akta klasyfikacji gleb i stosunków własnościowych, wysokość dochodów i podatków poszczególnych parcel, czy mapy terenu z zaznaczeniem stosunków własnościowych z lat 1823–1935 (213 teczek)³⁶.

Do organów samorządu terytorialnego należały też powiatowe kasy oszczędności, powołane do pełnienia funkcji finansowych, gromadzenia i wydatkowania środków na pokrycie różnych potrzeb powiatu w dziedzinie rolnictwa, handlu, przemysłu, opieki społecznej, oświaty i szkolnictwa. W zespole *Powiatowej Kasy Oszczędności powiatu lęborskiego w Lęborku* zachowały się jedynie sprawozdania z kontroli, korespondencja oraz sprawozdania finansowe z lat 1934–1939 (6 tomów)³⁷.

Na koniec tego krótkiego przeglądu akt wytworzonych do 1945 r. nie można zapomnieć o bardzo ciekawym z punktu widzenia badań społecznych czy historii totalitaryzmu zespole akt: *Narodowosocjalistyczna Niemiecka Partia Robotnicza powiatu lęborskiego* (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, w skrócie NSDAP). O ile wśród tego zbioru akt nie ma żadnej dokumentacji związanej z organizacją czy funkcjonowaniem tej partii w Lęborku to jest ona interesująca ze względu na znajdujące się tutaj dwie oprawne księgi z rejestrami osób uczestniczących w zbiórkach Niemieckiej Pomocy Zimowej (Winterhilfswerk des Deutschen Volkes) w powiecie lęborskim z lat 1935–1939, organizowanych w hitlerowskich Niemczech³⁸.

Tak przedstawia się dokumentacja mogąca stanowić źródło do historii Lęborka do 1945 r. przechowywana w APG oraz jego Oddziale w Gdyni i choć nie zawiera ona akt dla historyka miasta czy regionu najistotniejszych, bo za takie najczęściej uznaje się te doku-

³⁵ Cz. Biernat, *Archiwum Państwowe w Gdańsku. Przewodnik po zasobie do 1945 roku*, Warszawa 1992, s. 218–219.

³⁶ APG OG, sygn. 780, wcześniej APG, sygn. 115.

³⁷ APG OG, sygn. 203, wcześniej APG, sygn. 1923.

³⁸ APG OG, sygn. 1042.

menty, w których opisuje się funkcjonowanie organów władzy, zmiany ustrojowe czy życie polityczne, to niemniej jednak można wśród nich znaleźć takie, które odzwierciedlają dzieje miasta w wymiarze życia gospodarczego (*Zarząd Policji*), społecznego (*NSDAP*) czy odtwarzania stosunków własnościowych (*Sąd Obwodowy*, *Urząd Katastralny*). Tak jak wcześniej wspomniano, dokumentacja związana z Lęborkiem wytworzona po 1945 r. zostanie przedstawiona w drugiej części tej pracy.

„Goldenes Buch” Niemieckiej Pomocy Zimowej (Winterhilfswerk des Deutschen Volkes) z lat 1935–1936, sygn. 1042/1.

BIBLIOGRAFIA

- Biernat Cz., *Archiwum Państwowe w Gdańsku. Przewodnik po zasobie do 1945 roku*, Warszawa 1992.
- Bardach J., Leśnodorski B., Pietrzak M., *Historia państwa i prawa polskiego*, Warszawa 1976.
- Dzieje Lęborka*, red. J. Lindmajer, T. Machura, Poznań 1982.
- Dzieje Lęborka*, red. J. Borzyszkowski, Gdańsk 2009.
- Drozd J., *Wstęp do inwentarza zespołu Sąd Okręgowy w Lęborku*, APG OG, sygn. 145.
- Gut P., *Organizacja sądownictwa w pruskiej prowincji Pomorze w latach 1808–1945*, „Szceciński Informator Archiwalny” 1997, t. 11.
- Gut P., *Organizacja sądownictwa w pruskiej prowincji Pomorze w latach 1806/1808–1848/1849*, Szczecin 2002.
- Możejko B., Średniowieczne dzieje Lęborka i ziemi lęborskiej w świetle dotychczasowych źródeł przechowywanych w Archiwum Państwowym w Gdańsku, „Biuletyn Historyczny Lęborskiego Bractwa Historycznego” 2003, nr 21.
- Robótka H., B. Ryszewski B., Tomczak A., *Archiwistyka*, Warszawa 1989.

ANDRZEJ REGLIŃSKI

Źródła do dziejów Łęborka w zasobie Archiwum Państwowego w Gdańsku – część I

STRESZCZENIE

Łębork założony został w 1341 r. w państwie Zakonu Krzyżackiego, w 1466 r. w wyniku wojny trzynastoletniej wszedł w skład księstwa słupskiego jako lenna Królestwa Polskiego. W 1657 r. na mocy układów welawsko-bydgoskich starostwa łęborskie i bytowskie dostały się pod władzę Brandenburgii i dynastii Hohenzollernów, a potem państwa pruskiego. W tym czasie Łębork był siedzibą ważnego urzędu landratury dla powiatu łęborsko-bytowskiego. W 1945 r. Łębork i powiat łęborski zostały włączone do województwa gdańskiego. Dokumentacja związana z tym miastem jest stosunkowo rozproszona, a najważniejsze zbiory znajdują się w archiwach w Berlinie, Gdańsku, Gdyni, Greifswaldzie, Koszalinie, Słupsku i Szczecinie. W artykule przedstawiono akta związane z Łęborkiem wytworzone do 1945 r., przechowywane w Archiwum Państwowym w Gdańsku. Są to akta m.in. *Sądu Obwodowego* (akta i księgi gruntowe i hipoteczne), *Urzędu Katastralnego* (ewidencja gruntów), *akta notariuszy łęborskich*, *Zarządu Policji* (plany i pozwolenia budowlane), *Powiatowej Kasy Oszczędności powiatu łęborskiego w Łęborku i NSDAP w Łęborku*.

SŁOWA KLUCZOWE: Archiwum Państwowe, Gdańsk, Łębork, sąd obwodowy, urząd katastralny, zarząd policji, notariusz, policja budowlana, akta gruntowe, księgi gruntowe, hipoteka, akta notarialne, NSDAP.

ANDRZEJ REGLIŃSKI

Sources for the history of Łębork in the State Archive collection in Gdańsk – part I

SUMMARY

Łębork was founded in 1341 in the state of the Teutonic Order; in 1466, as a result of the Thirteen Years' War, it became part of the Duchy of Słupsk as a fief of the Kingdom of Poland. In 1657, under the Welawsko-Bydgos agreements, the Łębork and Bytow starosties came under the rule of Brandenburg and the Hohenzollern dynasty, and later the Prussian state. At that time, Łębork was the seat of an important landrature office for the Łębork Bytow county. In 1945, Łębork and Łębork County were incorporated into the Gdansk Province. Documentation relating to the city is relatively scattered, with the most important collections located in archives in Berlin, Danzig, Gdynia, Greifswald, Koszalin, Słupsk and Szczecin. This article presents files related to Łębork compiled up to 1945 and stored in the State Archive in Gdańsk. These

include records of, among others. District Court (land and mortgage records and books), Cadastral Office (land registry), Lębork notaries' files, Police Board (plans and building permits), Lębork County Savings Bank and National Socialist German Workers' Party in Lębork.

KEYWORDS: State Archive, Danzig, Lębork, regional court, cadastral office, police board, notary, building police, land records, land registers, mortgage, notarial records, National Socialist German Workers' Party.